

НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Извештај комисије за оцену и одбрану докторске дисертације *КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ ИЗМЕЂУ НАУКЕ, ПОЛИТИКЕ И БИРОКРАТИЈЕ: Антрополошка анализа заштите мањинског нематеријалног културног наслеђа у Унесковом систему у Републици Србији, на примеру АП Војводине* кандидаткиње Јелене Ђуковић

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 4. јула 2019. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ ИЗМЕЂУ НАУКЕ, ПОЛИТИКЕ И БИРОКРАТИЈЕ: Антрополошка анализа заштите мањинског нематеријалног културног наслеђа у Унесковом систему у Републици Србији, на примеру АП Војводине* коју је поднела Јелена Ђуковић, М.А. етнологије и антропологије, докторант и истраживач-сарадник у Институту за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Прочитали смо докторску дисертацију и Наставно-научном већу подносимо

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Јелена Ђуковић је рођена у Панчеву 1992. године. Основну школу завршила је у Качареву, а гимназију у Панчеву. Уписала је основне студије на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду 2011. године а дипломирала 2015. са темом *Проблем „нерепрезентативности“ при селекцији елемената нематеријалног културног наслеђа у систему заштите Унеска, с посебним освртом на Републику Србију*. Исте године уписује мастер студије и, опет, под менторством професора Милоша Миленковића, следеће године успешно брани мастер рад на тему *Политичка употреба нематеријалног културног наслеђа*. Након тога, уписује докторске студије на истом Одељењу и ради у својству сарадника у настави на предметима Увод у проучавање материјалне културе и културног наслеђа и Етнолошка и антрополошка музеологија. Од

2017. до 2018. године била је стипендисткиња Министарства просвете, науке и технолошког развоја, а од маја 2018. године ради у Институту за етнологију и антропологију, Одељења за етнологију и антропологију, Филозофског факултета, на пројекту *Идентитске политике Европске Уније: Прилагођавање и примена у Републици Србији*. У звању истраживач-сарадник објавила је неколико радова у релевантним часописима, објавила је монографију *Нематеријално културно наслеђе из антрополошке перспективе* које је суфинансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја, организовала је једну националну и учествовала на више конференција националног и међународног значаја. Области њеног ужег научног интересовања: културно наслеђе, етницитет, полизика идентитета, музеологија. Детаљни подаци могу се пронаћи у кандидаткињиној биографији-

Докторска дисертација Јелене Ћуковић *КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ ИЗМЕЂУ НАУКЕ, ПОЛИТИКЕ И БИРОКРАТИЈЕ Антрополошка анализа заштите мањинског нематеријалног културног наслеђа у Унесковом систему у Републици Србији, на примеру АП Војводине* тематски се може прикључити студијама које критички прилазе концепту културног наслеђа и његове заштите. Дисертација испитује могућност стварања инклузивне платформе за заштиту нематеријалног културног наслеђа мањинских група, на основама већ постојећег Националног регистра НКН Републике Србије, који је успостављен приликом ратификације Унескове *Конвенције о заштити нематеријалног културног наслеђа човечанства* из 2003. године. Ћуковићева поставља полазну тезу на опсервацији да је регистар попуњен готово потпуно елементима културе са којима се идентификује већинско становништво ове државе, и предмет свог истраживања у складу са планом истраживања усаглашеним са менторима дефинише у оквирима Аутономне покрајине Војводине, као културно најхетерогеније области Републике Србије.

Истраживање је обављено у периоду од септембра 2015. до марта 2019. године, у различитим местима на територији Војводине. Најпре у Банату: Општини Панчево и околиним селима (Качарево, Банатски Брестовац, Омољица, Старчево, Иваново, Банатско Ново Село, Долово, Глогоњ, Јабука), општини Чока (Падеј) затим у Срему и Бачкој - Новом Саду, Ковиљу и Каћу, Сремским Карловцима, Чуругу и Селенчи. Кандидаткиња је користила квалитативне методе, пре свега дубински интервју, с великим бројем различитих типова квалификованих информаната, што је јасно из излагања анализираних

грађе. Докторска дисертација има 200 страница компјутерски обрађеног текста (проред: 1,5; величина слова: 12; фонт: Times New Roman) и 26 стране документације која садржи списак извора и библиографију употребљених радова, као и биографију аутора. Поред уводног и закључног дела, дисертација садржи још три поглавља: теоријско-методолошки оквир, поглавље у којем је изложена грађа и аналитичко-интерпретативни део.

2. Предмет и циљ дисертације:

Докторска дисертација Јелене Ћуковић истиче да нематеријално културно наслеђе може да се посматра као поље пресека рада једне глобалне бирократске институције, државне политике и једне научне дисциплине, јер је начин на који је Унеско дефинисао овај појам у својој *Конвенцији о нематеријалним културном наслеђу* из 2003. године готово идентичан начину дефинисања предмета истраживања антропологије и етнологије и користи се у политичке сврхе. Нематеријално културно наслеђе (начелно: веровања, знања, културне праксе и обичаји) има велики значај за конструисање културних идентитета, који се показују као веома важни у политичким агендама државне управе. Унесков систем очувања нематеријалног културног наслеђа света подразумева детектовање, интерпретирање, бележење и заштиту елемената који задовољавају унапред задате критеријуме те институције, и та пракса је изазвала пажњу многих стручњака за културу. Низ аутора одговорио је на деловање Унеска у овом пољу, отворивши својим критикама многа питања везана за теоријску и практичну страну управљањем нематеријалним културним наслеђем. То су питања везана за идентитет, аутентичност, светски културни диверзитет, мултикултурализам, културне особености, бирократски рад у пољу културе, политику идентитета и многе друге појмове и њихове односе. Докторска дисертација Јелене Ћуковић, јединствена је у погледу пре свега теренског истраживања, као и истраживачког фокуса, полазне тезе, односно суочавања са проблемима политике државе и националних мањина из перспективе етнологије/антропологије, с циљем да пружи и научни и друштвени допринос. Ауторка то ради делимично и преиспитивањем улоге антрополога, где заправо преиспитује могућност да истраживач „преузме део моћи“ од политичких и бирократских структура и укључи се, у смислу усмеравања друштвених процеса на основу научних сазнања, у осмишљавање тог система у корист

легитимних носилаца културне особености (не само на националном нивоу, већ и на регионалном нивоу, на нивоу мањинских група и др.).

Као конкретан пример за примену Унесковог оквира, Ћуковићева користи Војводину, као културно разнолику средину у којој се мултикултуралности већ извесно време даје приоритет као пожељном моделу међукултурних односа. Будући да се у оквиру мултикултурне политике лако долази до јачања разлика између заједница које живе заједно, без културних „мостова“, постоји могућност да Војводина добије нову сегрегативну форму културне организације. У том смислу рад је веома важан заразумевање разлике између а) инклузивног, насупрот етнички углавном искључивом и б) интеркултурално, насупрот мултикултурално-сегрегативном ремоделовању мреже заштите нематеријалног културног наслеђа у Републици Србији под окриљем Унеска.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Основна полазна претпоставка дисертације је да је систем очувања нематеријалног културног наслеђа који је осмислио Унеско могуће прилагодити теоријски али и практично, тако да у срединама које су изразито културно хетерогене, као што је случај с Војводином, све врсте културних идентитета буду поједнако заступљене у листама и регистрима, процесима идентификације, пријаве и што је најважније – да њихови носиоци буду укључени у интерпретацију елемената културног наслеђа.

Друга, пратећа хипотеза односи се претпоставку да етнологзи и антрополози имају важну улогу у том процесу оглашавања различитих културних идентитета, као и у контроли употребе истих од стране политичких актера и то управо кроз дату Унескову бирократску структуру предвиђену да заштити диверзитет култура у свету.

Реулати истраживања које је спровела Јелена Ћуковић показују да носиоци елемената нематеријалног културног наслеђа који су били информанти током овог истраживања могу да се поделе на два групе, и да у скаладу с тим теза може бити подржана или оборена. Прва група испитинака односи се на оне који су већ део културног менаџмента кроз државне, приватне и невладине институције и који су упућени на сарадњу са стручњацима из области живог културног наслеђа (међу првима етнологзима и антрополозима) који у том случају не покрећу иницијативу за заштиту мањинског наслеђа. Са друге стране полазна теза може бити оборена резултатима који показују да је значајан

број испитаника у потпуности неупућен у структуре заштите Унеска, на глобалном и на нивоу државе Србије, те у бирократску терминологију, пројектне конкурсе и друге административне процесе. Стога је њихово посредно укључивање у систем заштите сопственог идентитета важан политички процес, који из професионално-етичких разлога не би требало да буде инициран од стране етнолога и антрополога. Уместо појединачних иницирања, Јелена Ћуковић закључује, потребно је ојачати мрежу едукације и оспособљавања група и појединаца који желе да заштите своје наслеђе и идентитете, па да иницијатива потекне од њих. Ћуковићева додаје, да је потребно покренути низ истраживачких питања везаних за тачно позиционирање антрополога и етнолога у процесу заштите мањинског наслеђа.

Кратак опис садржаја дисертације:

У уводном поглављу, језгровито су изнети истраживачки проблем, односно полазне тезе, методологија и циљ рада

Прво поглавље основног дела дисертације је теоријски осврт на концепте важне за контекстуализацију истраживачког проблема. То је пре свега Унесков оквир заштите нематеријалног културног наслеђа, излагање важних делова конвенција и других аката значајних за упознавање са Унесковом концепцијом културе и критеријумима за репрезентативно и нерепрезентативно у култури. Поред тога, објашњени су антрополошки погледи на културу, културни идентитет и културно наслеђе. Посебан део поглавља посвећен је правном дефинисању и контекстуализацији статуса мањинских група. Крај поглавља садржи објашњене методолошког оквира истраживања уопште у дисциплини али и конкретно у овом истраживању.

У другом поглављу изнети су резултати истраживања, то јест грађа на коју је анализа примењена. Најпре, изложни су подаци добијени кроз анализу извора и литературе везаних за историјску контекстуализацију територије данашње Војводине, као и подаци везани за идентитетска изјашњавања становништва овог простора данас, у квантитативном смислу. Други део овог поглавља садржи делове транскрипата и њихову интерпретацију која су резултат енографског истраживања. Материјал је изложен у две групе, прва у којој је културни идентитет представљен као ресурс и могућност од стране

испитаника, и други где је представљен фаталистички, као судбина, нужност и датост такође кроз њихове наративе.

У трећем поглављу основног текста, Јелена Ђуковић примењује теоријске, аналитичке оквире изграђиване у постојећим савременим дебатама о политици истраживања и заштите културног наслеђа, на теренску грађу прикупљену током истраживања. У томе се она највише ослања на радове Милоша Миленковића, који је и изнео идеју о инклузивном регистру и нужности промене система заштите нематеријалног културног наслеђа у смеру интеркултуралности и транспарентнијег поштовања културне различитости и разноликости. Овај део рада, дакле, представља дебату са његовим аргументима али и аргументима других аутора, и сучељавањем резултата теренског истраживања са теоријским претпоставкама.

Закључни део садржи поглавити осврт на рад, поново излагање теза, стога Ђуковићева на овом месту поново повезује аргументе, и излаже налазе истраживања у односу на њих. Такође предлаже нова истраживачка питања која су проистекла из ове студије.

Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација пред нама представља самостално, оригинално научно дело, које представља и научни и друштвени допринос. На научном плану, ова дисертација заснована је на првом компаративном истраживању перцепције заштите НКН међу мањинским популацијама у Војводини, и на интерпретацији тих налаза из перспективе најсавременијих теоријских дебата у антропологији и студијама наслеђа. На друштвеном плану, допринос дисертације је у томе што показује да се теоријско-критичка и експлоративна функција друштвено-хуманситичких наука може допунити и њиховом конкретном јавно-политичком улогом – у овом случају, доприносом науке у изградњи интеркултурног друштва. У том смислу ова теза има и едукативну функцију.- Будући да је писана питко и јасно, верујемо да ће из ње моћи да уче не само други истраживачи већ и носиоци јавних функција и други актери јавности који учествују у регулацији идентитетских питања у Републици Србији и АП Војводина.

4. Закључак:

На основу увида у докторску дисертацију *КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ ИЗМЕЂУ НАУКЕ, ПОЛИТИКЕ И БИРОКРАТИЈЕ* Антрополошка анализа заштите мањинског нематеријалног културног наслеђа у Унесковом систему у Републици Србији, на примеру АП Војводине Јелене Ћуковић, комисија констатује да је кандидаткиња у потпуности одговорила теми. Имајући ово у виду, и сматрајући да је докторска дисертација у свему урађена према одобреној пријави, те да представља оригинално и самостално научно дело, предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да одобри одбрану докторске дисертације Јелене Ћуковић, за шта су се, по нашем мишљењу, стекли објективни и формални услови.

У Београду,
26.08.2019.

Комисија:

проф. др Данијел Синани

проф. др Марко Пишев

доц. др Данијела Велимировић

доц. др Младен Стајић

др Марко Миленковић, научни сарадник
Институт друштвених наука, Београд